

TURVALLISTA TILAA RAMPAUTTAMASSA

Isa Hukka

SQS
1–2/2025

34

Pervoskooppi
Artikkelit

ABSTRAKTI

Suomessa ja kansainvälisesti on viime vuosina yleistynyt pyrkimys luoda ”turvallisia tiloja” etenkin kulttuurin, pedagogiikan ja akatemian kentillä. Tässä artikkelissa sovelletaan rampauttamisen menetelmää turvallisen tilan malliin. Rampauttaminen tarkoittaa vammaiskulttuurista, Helsingissä 2020-luvulla kehitettyä menetelmää, joka sijoittuu rampafilosofian viitekehykseen ja pohjautuu ruumiillisuuteen, yhteisöllisyyteen ja paikantuneeseen kokemukseen. Se juontuu muun muassa queeriksi tekemisen metodista. Queertutkimuksen tavoin rampauttaminen purkaa kyvykkyyteen liittyviä normeja ja oletuksia kulttuurissa, joka on rakentunut niiden normilisoimiselle. Rampauttaminen valottaa erilaisia sortavia systeemejä, jotka ylläpitävät pinkojatodellisuutta.

Rampauttamisen kautta tuon esille kuusi keskeistä ongelmaa turvallisen tilan mallissa: *vesittyminen*, *sumuttaminen*, *rajanveto*, *vallan väärinkäyttö*, *olettaminen* ja tärkeimpänä *ulkoistaminen*. Pohdin, onko turvallisen tilan mallista tullut myös yksi väline toteuttaa haitallista identiteettipolitiikkaa. Lopuksi ehdotan, että turvallisuus – siinä määrin kun se on mahdollista saavuttaa – ei synny mitätöinnistä tai ulos rajaamisesta, vaan turvattoman sisällyttämisestä.

Avainsanat: rampauttaminen, rampafilosofia, pinkoja, queeriksi tekeminen, kriittinen vammaistutkimus, turvallinen tila, dekolonisaatio, mitätöinnin kulttuuri, identiteettipolitiikka

Tässä artikkelissa sovelletaan *rampauttamisen menetelmää* kysymykseen turvallisesta tilasta. Kutsun ”turvallisen tilan malliksi” toimintatapaa, jota seuraten erilaisissa tiloissa, tapahtumissa ja instituutioissa otetaan käyttöön turvallisen tilan periaatteet ja mahdollisesti muita toimia edistämään periaatteiden toteutumista. Turvalliseksi julistettuja tiloja löytyy tänä päivänä aina paikallisista alakulttuuritapahtumista kansainvälisiin julkisiin instituutioihin (ks. esim. Kilpeläinen 2023). Keskityn turvallisen tilan nykyversioihin eli siihen miten mallia ymmärretään ja toteutetaan Suomessa taiteen, kulttuurin ja aktivismin viitekehyksissä, joissa pyritään edistämään yhdenvertaisuutta tai oikeudenmukaisuutta.

Kritisoin turvallisen tilan mallin käyttöä etenkin tiloissa, joita väitetään kaikille avoimiksi ja julkisiksi. Taustoitan mallia lyhyesti, jonka jälkeen keskustelen malliin liittyvästä käsitteellisestä erottelusta, jota nimitän *eriytyneeksi* ja *eriyttäväksi* tilaksi. Pohdin millä tavalla turvallisen tilan mallin soveltaminen on tarkoituksenmukaista ja miksi. Argumentoin, että turvallisen tilan mallin käyttö johtaa hyvistä tarkoituspäristä huolimatta usein eriyttävän eli ihmisiä toisistaan erkaannuttavaan tilan toteutumiseen.

Avaan artikkelissa rampafilosofiaa ja siitä kumpuavaa rampauttamisen menetelmää. Kun sovelletaan rampauttamista turvallisen tilaan malliin, esiin piiryy kuusi keskeistä ongelmaa: *vesittyminen*, *sumuttaminen*, *rajanveto*, *vallan väärinkäyttö*, *olettaminen* ja merkittävimpänä turvattomuutta ylläpitävä

Isa
Hukka

ulkoistaminen. Pohdin lyhyesti jatkokysymyksiä liittyen turvallisen tilan mallin suhteesta identiteettipolitiikkaan. Pohjaten queer-tutkimukselliseen keskusteluun kritiikistä (Aldrin Salskov 2022, 2023; Ashtor 2021; Dean 2009; Love 2021), väitän, että jos halutaan mahdollistaa turvallisiksi ja saavutettavaksi koettuja tiloja, on löydettävä keinoja turvattoman sisällyttämiseen.

Tämä artikkeli kumpuaa monialaisesta osaamisestani ja kokemuksistani taiteen, kulttuurin, pedagogiikan, aktivismin ja teorian piirissä. Lähestyn teoreettis/käytännöllistä työtäni taiteen ja teorian parissa korostaen vammaisten toimijuutta, tietotaitoa ja näkökulmia sekä nojaten crip- ja rampateoreettiseen sekä queer-tutkimukselliseen kirjallisuuteen. Työni osallistuu keskusteluihin queeriksi tekemisen (ehdotukseni suomennokselle käsitteestä *queering*) käytännöistä ja sijoittuu queer-tutkimuksen piirissä moralismin hylkäävään perinteeseen, jossa identiteettiä, identifikaatiota, ryhmään kuulumista ja näihin liittyvää vallankäyttöä ajatellaan kriittisesti uudelleen. Näitä keskusteluja ovat aiemmin käyneet esim. Tim Dean, Jack Halberstam, Eve Kosofsky Sedgwick, Paul B. Preciado ja Suomessa mm. Salla Aldrin Salskov, Antu Sorainen ja Harri Kalha.

Rampauttamisen metodin moninaisten kytkösten vuoksi en rajaa rampafilosofista aineistoa akateemisiin materiaaleihin. Rampafilosofia kutsuu pohtimaan tietoteoreettisia kysymyksiä tiedon oikeutuksesta, paikantuneisuudesta, auktoriteeteista, episteemisestä oikeudenmukaisuudesta sekä tiedon ja kokemuksen suhteesta. Siksi sovellan ajattelussani myös rampafilosofisesti merkittävien yhteiskunnallisten kommentaattoreiden ja kirjailijoiden työtä, kuten Clementine Morriganin ja Jay Lesoleilin *Fucking Cancelled* -podcastia sekä Johanna Hedvan, Kai Cheng Thomin, Minna Salamin, Sanni Purhosen sekä pohjoisamerikkalaisen vammaisten

oikeudenmukaisuusliikkeen (eng. *disability justice*¹) toimijoiden kuten Mia Mingusin, Alice Wongin ja Leah Lakshmi Piepzna-Samarasinhaan työtä.

Rampafilosofia

Mitä on rampafilosofia? Kuten jotkut queer-teoriat, se mahdollistaa ihmisyyden tarkastelua kokonaisvaltaisesti ja totuttuja tapoja haastaen. Rampafilosofia, vammaiskulttuureista nouseva näkökulma, kyseenalaistaa kyvykkyyden ja tuottavuuden oletuksia ja etsii toisenlaista hyvää elämää. Rampafilosofia juontuu syrjään sysäystä tiedosta, perustuen eri tavalla vammaisiksi, sairaisiksi, poikkeaviksi, hyödyttömiksi ja toivottomiksi tapauksiksi leimattujen ihmisten tapoihin ymmärtää maailmaa. Siten se jakaa queer-teorian kanssa joitakin yhteisiä lähtökohtia ja historioita. Rampafilosofia voidaan tulkita osaksi tutkimusperinteitä, jotka ovat läheneet yhteisöistä, joita aiemmin tutkittiin vain kohteina – kuten aikanaan naistutkimus sekä queer- ja transtutkimus.

Rampa-termi on sukua englannin kielen käsitteelle *crip*. Kuten queer, ramman käsite ei ole yleismaailmallinen vaan riippuu asiayhteydestä. Siksi rampa ja crip, vaikka niissä on samankaltaisuuksia metodologisina käsitteinä, eivät ole sama asia, sillä ne kantavat erilaisia merkityksiä, käytäntöjä ja historioita. Rampa on tiettyyn asiayhteyteen paikantuva käsite, joka on syntynyt kollektiivisista käytännöistä Helsingissä 2020-luvulla. Käyttämäni rampa-käsite juontaa alunperin *Just Another Crip Group* -rampakollektiivimme perustajien pioneeritoiminnasta, joka on ollut pääosin suomenkielistä mutta liikkunut myös suomenruotsin ja englannin kielen rekistereissä. Kollektiivin perustivat Nadja Leham, Emmy Karhu, Milla Tengström ja Isa Hukka vuonna 2020 (Lindman 2024). Rampaymmär-

1 “Disability justice” -viitekehyksen alkuperä ja tarkoitus ks. Piepzna-Samarasinha 2018; Sins Invalid 2019.

ryksen muovaaminen on sittemmin jatkunut myös *Rampaopiskelijat ry:n*² toiminnassa vuodesta 2021 lähtien ja ruohonjuuritason *Rampapride* -tapahtumajärjestämisessä vuodesta 2022 alkaen. Esittävän taiteen puolella olemme soveltaneet rampakäsitteitä etenkin Baltic Circlen ja Koneen Säätiön *Tulevan näyttämö* -hankkeen³ *rampa associations*⁴ ja *rampa productions* -taiteellisissa työryhmissä (Baltic Circle 2022, 2023).⁵

Kuten queer, myös ramman käsite muistuttaa stigmasta, ja sitä voidaan käyttää “vastalauseena kyvykkyyttä ihannoivalle kulttuurille” (Vaahtera 2012, 41). Suomessa osa vammaisista on ottanut termiä haltuun ainakin 1980-luvulta lähtien, kuten ihmisoikeusjärjestö Kynnys ry:n Rammat pantterit -toimintaryhmä, joka esimerkiksi vastustaakseen lakiehdotusta valtasi Kelan toimiston Kampissa 1995 (Purhonen ja Selänpää 2025). 2000-luvun puolella Suomessa rampa- ja crip-teorian pioneerityötä ovat tehneet Hanna Väättäinen ja Touko Vaahtera.⁶ Väättäinen (2003) on tanssin tutkimuksen väitöskirjassaan tiettävästi käyttänyt rampa-käsitettä tutkimuksessa ensimmäisiä kertoja. Taiteen kentällä käsitettä on käytetty monin tavoin, esimerkiksi muusikko Mika Leminen *MC Cepari* ja *Cepan maailma* -projekteissaan ja vammaistaiteen uranuurtaja Jenni-Juulia Wallinheimo-Heimonen *Rapsuta Rampaa* -teoksessaan. Rampafilosofinen lähestymistapani asettuu osaksi myös näitä jatkumoit.

2 Rampaopiskelijat ry / Krymplingstuderande rf / Crip Student Organisation on opiskelijajärjestö Helsingin yliopistolla, jonka perustivat Isa Hukka, Maija Lindström, Milla Tengström ja Ira Kolkkinen.

3 Tulevan näyttämö / Coming Stage oli kansainvälisen Baltic Circle -teatterifestivaalin monivuotinen hanke, jonka rahoitti Koneen Säätiö.

4 Fasilitoija Isa Hukka ja *rampa associations* -työryhmä voittivat Teatterikeskuksen myöntämän Vuoden Teatteriteko 2023 -palkinnon.

5 Yhteistyökumppaneitani ovat olleet myös sukupuolentutkija ja filosofi Salla Aldrin Salskov, dramaturgi Juti Saari, psykoterapeutti Marja Väänänen ja kuvataiteilija, kuvataidekasvattaja ja museotyöntekijä Jemina Inkeri Vainikka Lindholm.

6 Ks. Vaahtera 2012; Väättäinen 2003.

Filosofiaa opiskellessani kohtasin vammaisten järjestelmällistä toiseuttamista. Joidenkin filosofien mukaan, etenkin ns. länsimaisen analyttisen filosofian kentällä, feministinen filosofia ylipäättään ei lukeutuisi filosofian alalle, joka heidän mukaansa olisi “puhtaampaa”⁷ tai “empiiristen kysymysten” yläpuolelle asettuvaa. Rampafilosofia nivoo yhteen aktivistisen “ramman” ja perinteisen “filosofian” käsitteet, kyseenalaistaen filosofian taipumuksen sivuuttaa ruumiillisuus, toiseus ja vammaisuus. Käsitteellä ehdotan *filosofian rampauttamisen* (Hukka 2023) projektia. Rampafilosofia osallistuu haastamaan filosofian perinteen kyvykkyyshierarkiaa ja rajanvetoja, kuten ajattelu/toiminta ja mieli/ruumis, kutsuen kriittiseen keskusteluun tieteenalan valtarakenteista⁸.

Miten rampafilosofiassa ymmärretään vammaisuutta ja kyvykkyyttä? *Vammaisuuden sosiaalisesta mallista*⁹ on keskusteltu vammaistutkimuksen kentällä laajalti (ks. esim. Barnes 2012; Katsui ja Ned 2024). Mallin mukaan vammaisuus on sosiaalisissa suhteissa tuotettu ymmärryksen muoto (Kafer 2013, 6). Vammaisuutta ei nähdä yksilön traagisena ongelmana, joka pitäisi parantaa, kuten *lääketieteellis/yksilöllisessä mallissa*¹⁰. Sosiaalinen malli on vammaisten itsensä kehittämä – vammaisilta vammaisille – (Vehmas 2005, 83–84) ja sen katsotaan syntyneen 1960–70-lukujen vammaisaktivismin viitekehyksessä Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Rampaymmärrys jatkaa sosiaalisen mallin perintöä, mutta pitää sitä riittämättömänä: vammaisuus ei ole vain sosiaalinen rakennelma, vaan kietoutuu myös

7 Keskustelu feministisen filosofian “likaisuudesta”, ks. Werner 2005.

8 Shelley Tremain kritisoi kiistanalaisissa Foucault’laisessa teoksessaan (2017) filosofian alan haitallisia toimintatapoja ja misrepresentaatiota liittyen vammaisuuteen. Hän argumentoi, että alalla vallitsevat oletukset vammaisuudesta kietoutuvat siihen miten aliedustettuina vammaiset filosofian tekijät ovat ja kuinka akateeminen filosofia tuottaa ja marginalisoi vammaisuutta.

9 Käsitteen “social model of disability” on vakiinnuttanut Mike Oliver.

10 Suomennokseni Alison Kaferin (2013) käsitteelle “medical/individual model of disability”.

ruumiillisuuteen, valtaan, risteäviin eroihin¹¹ ja poliittiseen todellisuuteen.

Viitaten useisiin vammaistutkimuksen ja -aktivismien kirjoittajiin¹², ymmärrän vammaisuuden ja *rampa*-käsitteen ilmiöinä, jotka ovat perustavasti kytköksissä elettyyn elämään, kokemuksiin ja sosiokulttuuriseen kontekstiin. Rampafilosofia perustuu elettyyn kokemukseen, jota se samalla tarkastelee kriittisesti. Rampafilosofia ei ole älyllistettyä teoretisointia, vaan ruumiillinen, poliittinen ja paikantuva ymmärrys vammaisuudesta sekä kriittinen analyysi vallasta kolonisaatioprosessien muovaamassa yhteiskunnassa. Siksi rampafilosofiaa kehittäessäni tarkastelen lähteitä kriittisestä vammaisnäkökulmasta.¹³ Painotan materiaaleja, jotka kumpuavat ihmisten ja kollektiivien työstä, jota tehdään vammaiskulttuurisista¹⁴ lähtökohdista

- 11 Intersektionaalisuus, jota kutsun suomeksi “risteävien erojen analyysiksi”, on mustien feministien kehittämä viitekehys: analyysi identiteeteistä, sorrosta ja kokemuksista risteävinä ja toisiinsa kytkeytyvinä. Näkökulmasta riippuen termin alkuperä kuuluu Kimberlé Crenshaw (1989) tai Combahee River Collectiven nimiin. Intersektionaalisella praksiksella on kuitenkin paljon pidemmälle ulottuvat juuret mustien naisten ja feministien historiassa, ks. Taylor 1998.
- 12 Chen et al. 2023; Clare 2015; Hedva 2022a, 2022b; Hutcheon ja Wolbring 2013; Kafer 2013; Piepzna-Samarasinha 2018; Puar 2017; Schalk 2022; Sins Invalid 2019; Taylor 2017; Vaahtera 2012; Väättäinen 2003; Wong 2020.
- 13 Joissain teksteissä *crip*/*rampa*-käsitteitä on käytetty teoreettiseen kikkailuun ja vammaisuuden metaforisoimiseen, kun alkuperäinen asiayhteys jää hämäräksi. Esimerkiksi Katariina Yli-Malmi lähestyy artikkelissaan (2023) työstäkieltäytymisen feminististä potentiaalia “rampaontologian” kautta, avaamatta mistä hänen käyttämänsä *rampa*-käsite tai käänös tulee. Artikkelin irrottaa *rampa*-käsitteen juuriltaan ja poissulkee todellisuuden, jossa moni vammaisen taistelee pääsystä työelämään.
- 14 Ei ole yhtä vammaiskulttuuria. Tarkoitan vammaiskulttuureilla (moni)kulttuurisia viitekehyksiä, joissa vammaisuutta ymmärretään, ilmaistaan, toteutetaan, teoretisoidaan ja/tai sovelletaan omaehtoisesti niiden toimesta, joita “vammaisuudeksi” usein kutsuttu ilmiö koskee omakohtaisesti. Kaikki, jotka kohtaavat yhteiskunnissaan kyvykkyyteen liittyvää esteellisyttä tai sortoa, eivät ajattele itseään vammaisena. Esimerkiksi alkuperäiskansoilla on lukuisia käsityksiä ruumiillisesta moninaisuudesta, joista yksi on, että “disability”-käsite itsessään on kolonialistinen, ks. esim. Ineese-Nash 2020.

käsin. Rampafilosofia pyrkii elävään itsekritiikkiin: se kitkee teoreettista vieraannuttamista ja vaalii juuriaan eletyssä todellisuudessa.

Rampafilosofia kyseenalaistaa kyvykkyyssnormin (eng. *ableism*), joka on kyvykkyyden perusteella arvottava, luokitteleva ja syrjivä järjestelmä. Rampafilosofia valottaa kyvykkyyssnormin kietoutuneisuutta rasismiin, heteronormatiivisuuteen ja kolonialismiin (ks. Clare 2015; Lewis 2022; Piepzna-Samarasinha 2018; Sins Invalid 2019) sekä kapitalistisiin tuotantosuhteisiin (ks. esim. Russell 2019). Rampafilosofia myös haastaa asiantuntijakeskeisyyttä ja lääketieteellistämistä (ks. esim. Kafer 2013; Preciado 2022).

Queer-teoriassa (ks. esim. Butler 2006) ja rampafilosofiassa haastetaan identiteetin ontologista perustaa. Niissä kuitenkin korostetaan myös materialistista ymmärrystä vammaisuudesta ja sen sosiaalisista todellisuuksista, välttämällä merkityksetöntä relativismia: “kaikkihan ovat vähän vammaisia, kuka nyt oikeastaan on queer, jos seksuaalisuus on liukuvaa.” Queerin ja raman kysymykset kumpuavat tietyistä sosiaalisista todellisuuksista, kokemuksista ja politiikasta. Siksi kriittinen analyysi siitä, mitä nämä todellisuudet ja niiden perusteella toteutettu sosiaalisuus ja politiikka merkitsevät, on tarpeen.

Crippling

Teoreettinen ymmärrykseni rampauttamisen menetelmästä on peräisin pääosin englanninkielisestä *crip*-kirjallisuudesta. *To crip* on verbi, joka viittaa vammaispoliittisten ja -kulttuuristen strategioiden aktiiviseen harjoittamiseen. *Crippling* on johdettu termistä *crip*, joka on peräisin halventavasta sanasta *cripple* (Hutcheon ja Wolbring 2013). *Cripple*-termiä on käytetty alistamaan ihmisiä, joita jotkut kutsuvat fyysisesti tai näkyvästi vammaisiksi. Vammaisyhteisöt ovat ottaneet käsitteen uudelleen käyttöön,

muovaten sen merkitystä omista lähtökohdistaan ainakin 1980-luvulta lähtien.

Sukupuolentutkimuksen ja queer-teorian puitteissa *crip* tarkastelee vammaisuutta risteävien erojen kautta ja suhteissa muodostuvana poliittisena ilmiönä. Teoreettinen ymmärrykseni *cripping*-metodista pohjautuu erityisesti Alison Kaferin (2013) vammais- ja queerteoriaan, jonka *vammaisuuden* poliittis-/relationaalista mallia¹⁵ sovellan rampauttamisen käsitteen ja menetelmän avaamiseen. Siten Kaferin vammaisuuden hybridimalli muodostaa yhden kulmakiven ehdottamani ramman käsitteestä ja käytännöistä.

Carrie Sandahlin (2003, 37) mukaan sekä cripiksi että queeriksi tekeminen ovat ”ironista hegemonisten normien kritiikkiä” (oma suomennos). Osa teoreetikoista, kuten Robert McRuer (2006), näkee *queering*- ja *cripping*-käsitteet erottamattomasti toisiinsa kietoutuneina. *Cripping* paljastaa kyvykkyyshormit, oletukset ja syrjinnän, kiepauttaen ympäri vallalla olevia käytäntöjä ja representaatioita. Termiä *crip* ei käytetä vain identiteetin nimeämiseen vaan dynaamisena verbinä kollektiivisten mielikuvitusten ja normaaliuden vastarinnan kuvaamiseen. Sillä on myös analyttistä ja poliittista vipuvoimaa: kuten *queer*-käsittekin, myös *cripping* on kriittinen suuntautuminen, joka vammaisuuden näkökulmasta häiritsee kykenevän ja ulossulkevan järjestyksen rakenteita (Ben-Moshe, Nocella ja Withers 2012; Hutcheon ja Wolbring 2013). *Cripping* ei ole abstraktia akateemista kritiikkiä, vaan se avaa elettyä todellisuutta, arkisia käytäntöjä ja identiteettejä, joita ihmiset ja ryhmät esittävät ja elävät todeksi säilyttääkseen itsen ja yhteisön (Hutcheon ja Wolbring 2013). Yhteenvetona *cripping* – johon sisältyy jossain määrin myös queeriksi tekemisen menetelmä – on metodi, jossa yhteisöjä, suhteita, käsityksiä, valtarakenteita, poliittisia liikkeitä, käsitteitä ja kulttuurisia ilmiöitä kritisoidaan, kontekstualisoidaan, kuvitellaan uudelleen ja muokataan. Sitä

15 Vrt. transsukupuolisuuden poliittis-relationaalinen malli, ks. Vähäpassi 2017.

hyödynnetään vammaiskulttuurisiin ja -poliittisiin tarkoituksiin, jotka ovat monitahoisia ja yhteisökeskeisiä.

Rampauttamisen menetelmä

Ajattelen, että ramman käsitteen ytimessä on kysymys siitä, mitä sillä voi tehdä. Kuten useat crip-tutkijat ovat esittäneet, *crip* ei kuvaa identiteettiä tai varsinkaan olemusta. Rampa ei ole uusi identiteetikategoria tunnustettavaksi: ”Olen valkoinen, queer, rampa...” Sen sijaan queerin käsitteen tavoin, rampa kyseenalaistaa koko tunnustamisen kulttuuria. Rampa kysyy: miten harjoittaa toisenlaisia tietämisen ja tekemisen tapoja? Miten *rampauttaa*?

Rampauttaa on verbi: aktiivista toisin tekemistä ja kriittistä toisinajattelua kokonaisvaltaisesta vammaisnäkökulmasta. Se on avoin *dekolonisoiva*¹⁶ prosessi, jonka tulos ei ole ennalta määrätty. Rampauttamiseen sisältyy osallistuminen kolonisaation purkamiseen. Rampakontekstissa dekolonisaation tulee haastaa Suomessa etenkin asuttajakolonialismia ja mielen kolonisaatiota¹⁷ sekä muita toiseutta tuottavia rakenteita, joita kyvykkyyshormatiivisuus vahvistaa. Kun osa vammaisliikkeestä keskittyy puolustamaan vain (valkoisia) suomen kansalaisia, se voi osallistua kolonisaatioprosessien ja rasismin ylläpitämiseen.

16 Ymmärrän rampauttamisen menetelmään kytkeytyvää dekolonisaatiota mm. seuraavien kolonisaation purkamista käsittelevien teosten kautta: Clare 2015; Kuokkanen et al. 2018; Kuokkanen 2022; Lugones 2010; Piepzna-Samarasinha 2018; Puar 2017; Ranta ja Kanninen 2019; Salami 2021; Tuck ja Yang 2012.

17 Kuokkanen et al. (2018) kirjoittavat mielen dekolonisaation tärkeydestä. He kuvaavat historiallisen esimerkin kautta kuinka ”Kolonialistin ei siis tarvinnut käyttää fyysistä eikä sotilaallista valtaa vaan kolonisointi tapahtui arvojen ja kulttuurin kautta”. Mielen (de)kolonisaation käsitteellä viitataan myös mm. Minna Salamin, Frantz Fanonin, Ngũgĩ wa Thiong’on ja Edward Saidin tuotantoon.

Rampauttamisen menetelmä soveltuu moniin asiayhteyksiin kuten esittävään taiteeseen¹⁸, kulttuuriin ja pedagogiikkaan. Miten rampauttaa näyttämö tai kirjoitusprosessi? Menetelmä haastaa kyvykkyyteen liittyviä oletuksia ja normeja, paljastaen haitallisia ajatusrakennelmia kuten sisäistetyt dogmat ja “ismit”. Rampauttaminen etsii ja luo kestäviä yhteyksiä, haastaen yksilökeskeisen ja siiloutuneen ns. länsimaisen ihmiskuvan. Menetelmä tekee näkyväksi yhteiskunnassa normalisoidut, kolonisaatio-pohjaiset sortavat systeemit, jotka ylläpitävät *pinkojatodellisuutta*.

Pinkoja

Rampauttaminen tuo tiedontuotannon ja yhteistoiminnan keskiöön vammaiset toimijuudet ja *rampatietotaidon*¹⁹, josta yksi esimerkki on käsite “pinkoja”²⁰. Keskimme Just Another Crip Group -kollektiivin perustajajäsenten kanssa *pinkojan* vuonna 2020 kuvaamaan ns. “vammattomien” kyvykkyyssnormatiivista ja ulossulkevaa todellisuutta.²¹ Kollektiivimme halusi luoda termin, joka ei leimaa yksilöitä tai käytä lääketieteen kieltä,

18 Työskentelimme näyttämön ja esitysprosessin rampauttamisen parissa Tulevan näyttämö -projektin rampataiteellisissa työryhmissä *rampa associations* ja *rampa productions*, ks. Baltic Circle 2022, 2023. Juti Saaren kanssa olemme työstäneet projektia dramaturgian rampauttamisesta, sisältäen mm. UrbanApan miniresidenssin Tekstin talolla kesällä 2024.

19 Käyttämäni käsite, joka juontaa mm. Just Another Crip Group -kollektiivin kielenkäytöstä ja on inspiroitunut *disability justice* -käsitteistä kuten “crip brilliance”, “crip genius” ja “crip skills”. Kyseisessä kontekstissa käsitteeseen liittyy rodullistamalla toiseutettujen ihmisten tietotaidon tunnistaminen ja arvostaminen: “disabled queer of color brilliance”, “femme of color genius” (Piepzna-Samarasinha 2018). Tutkimuksessa esiintyy myös käsite “rampatieto-oppi” (Vaahtera ja Lappalainen 2023).

20 Suomenruotsiksi ehdotan pinkojan käännökseksi “*rusare*”, ks. Lindman 2024, Hukka 2025. Kiitos keskusteluista etenkin Mio Lindman ja Salla Aldrin Sal-skov.

21 Tätä on pohdittu Suomessa jo pitkään: miten kuvata neutraalina pidettyä “vammattomuutta”? ks. esim. Vaahtera 2012.

kuten diagnoosipuhetta. Tämän jälkeen olen kehittänyt käsitettä eteenpäin taiteen ja filosofian kentillä. Vuonna 2022 kirjoitin esseen, jonka tänä päivänä ajattelen sortuvan moralismiin ja yksinkertaistamiseen, mutta jossa esitin osuviakin pohdintoja koskien pinkojan ja ramman hahmoja, joita hahmottelin tekstissä ensi kertaa:

Pinkojatodellisuuden keskiössä on tietysti pinkoja itse: vammaton, pystyvä ja yksilökeskeinen suorittaja, joka hiihtää huimaavaa vauhtia eteenpäin. Pinkoja kiittää mallikkaasti, kyvykkyyssnormia pönkittäen kohti urakehitystä ja itseä kehittäviä harrastuksia, burnoutin partaalla keikkuen, unohtaen rammat kauas taakseen. Pinkoja on saanut monet uskomaan, että se edustaisi neutraaliutta. (Hukka 2022)

Pinkoja siis kipittää tauotta pakoon vammaisuuden, haavoittuvuuden ja rajallisuuden tosiasioita. Jos Pinkojaa seuraa, se voi johdattaa kyvykkyyssnormin myytin murtamisen jäljille. Pakoon pötkivän ikiliikkujan avulla tarkkarajainen jako vammaisiin ja vammattomiin asettuu kyseenalaiseksi ja vammaisuus, kyvykkyyden, ruumiillisuus, ihmisyyden vaatimat tulla uudelleen ajatelluiksi. Pinkoja on ramman keinotekoinen vastakohta, joka paljastaa kyvykkyyssnormatiivisen kulttuurin vääristyneisyyden.

Lähden liikkeelle siitä tosiasiasta, että ihmisten välillä on todellinen eriarvoisuuden kuilu, riippuen siitä, onko heidän yhteiskunnallinen asemansa vammaton vai vammaisen – tai väliinputoaja. Mutta rampafilosofiassa vammaisuus ja vammattomuus ilmiöinä ymmärretään lopulta sekä kyvykkyyden että elämän moninaisuuden ja väliaikaisuuden kautta. Elämä pinkojatodellisuudessa voi jatkua vain toistaiseksi²².

Rampa ja pinkoja tarvitsevat toisiaan. Ne elävät minussa sisäkkäin ja

22 Viittaus käsitteeseen “temporarily able-bodied” (“TAB”). Suomensimme sen *rampa productions* -työryhmän kanssa *rampamaisema*-teosta valmistellessamme: “toistaiseksi pinkoja” (Baltic Circle 2023).

lomittain. Olen pinkova rampa, olen rampautunut pinkoja. (Hukka 2025, oma suomennos.)

Rampauttaminen kysyy mitä vammaisuus tai vammattomuus – Rammaksi tai Pinkojaksi tuleminen – oikeastaan ovat ja miksi? Rampafilosofinen lähtökohtani on, että rammaksi ei synnytä, Rammaksi tullaan (Hukka 2022). Sama koskee Pinkojaa, joka synnyttää itsensä vasta liikkeessä, kuten säntäillessään kontrolloimassa ihmisiä ympäri “turvallista tilaa”.

Turvallisen tilan malli

Turvallinen tila juontaa englannin kielen käsitteestä “safe space”. Sille on esitetty lukuisia määritelmiä, ja maailmalla turvallisesta tilasta – sekä siihen liittyvistä ilmiöistä kuten sisältövaroituksista, samanmielisyyden vaatimuksista, sensuurista, “cancel-kulttuurista” – on keskusteltu laajalti viime vuosina esimerkiksi amerikkalaisissa yliopistoissa (ks. Puustinen, Marjokorpi ja Sääntti 2025). Vaikka turvallisen tilan käsitteen alkuperästä ei ole yksimielisyyttä, se liitetään yleensä queer-kulttuureihin (ks. Grimes 2020, 2; Utopia Helsinki 2013). Mallin kerrotaan periytyvän myös Yhdysvalloista 1900-luvun puolivälistä juontavien alakulttuurien käytännöistä, joissa syrjityt ryhmät – seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, mustien kansalaisoikeusliikkeen aktiivit ja feministit (ks. Grimes 2020) – ovat luoneet itselleen turvapaikkoja. Alunperin turvallisissa tiloissa oli mahdollisuus esimerkiksi jossain määrin suojautua syrjinnältä ja saada vertaistukea, oppia yhdessä ja vahvistaa vastarintaa. 2000-luvun puolella turvallisemman tilan mallia on alettu laajemmin soveltaa mm. marginalisoitujen ja vähemmistöihin kuuluvien opiskelijoiden keskuudessa (Grimes 2020, 2).

Suomeen malli on rantautunut kansainvälisten feminististen ja sateenkaari-liikkeiden myötä. Turvallisuus onkin ollut merkittävä kysymys edeltäville HLBTIQ+ sukupolville – tai “protoqueereille” (Sorainen 2024) – etenkin

kriminalisoivien lakien vallitessa myös Suomessa. 2000-luvun Helsingissä mallia ovat kehittäneet vähemmistöt. Yli kymmenen vuotta sitten Utopia Helsinki -projektin aktiivit kuvasivat turvallisen tilan politiikkaa sekä alakulttuuriseksi koodistoksi että yhteisölliseksi feministiseksi menetelmäksi, jonka tavoitteena oli luoda turvallisuuden kokemusta lisääviä käytäntöjä, “saada ihmiset miettimään omaa käytöstään” sekä muuttaa tapahtumia ja yhteiskunnallisia liikkeitä vastuullisemmiksi (Utopia Helsinki 2013). Helsinkiläisen MYÖS-kollektiivin jäsen kiteytti aikakautensa ajattelua vuonna 2018: “Turvallisemman tilan pitäisi olla uusi normi kaikkialla, ei vain klubeilla vaan myös julkisessa liikenteessä, kouluissa, työpaikoilla.” (Pohjalainen 2018).

Suomessa ymmärryksiä turvallisesta tilasta on nykyään lukuisia niin julkisessa keskustelussa²³ kuin esimerkiksi kasvatuksen ja koulutuksen kentälläkin²⁴. Mallin keskiössä ovat joka tapauksessa periaatteet, joihin kaikkien tilassa olevien odotetaan sitoutuvan. Tyypilliset periaatteet ovat yksinkertaistettuna:

Kunnioita muita. Älä tee oletuksia. Anna tilaa.

Kuuntele ja opi. Tunnista etuoikeutesi.

Syrjintä on kielletty. Ei rasismia, seksismiä, homofobiaa, trans-fobiaa, ableismia.

Suomessa eri alakulttuurien tanssi- ja musiikkiklubeilla turvallisen tilan mallia on sovellettu aktiivisesti ainakin yli vuosikymmenen ajan. Viime vuosina mallia on alettu kuitenkin institutionalisoida esimerkiksi nykytaiteen museokonteksteissa sekä valtavirtaistaa monenlaisiin julkisiin tiloihin. Turvallisen tilan malli oli systemaattisesti käytössä esimerkiksi

23 Ks. Alander 2023; Amzil 2017; Ebrahimi ja Wekesa 2023; Kulttuurcocktail 2022; Maunuksela 2022; Parikka 2022; Pohjalainen 2018.

24 Ks. Puustinen, Marjokorpi ja Sääntti 2025.

sosiaaliturvan leikkausten vastaisissa mielenosoituksissa ja oppilaitosvaltauksissa syksyllä 2023. Tänä päivänä turvalliseksi julistettuja tiloja löytyy alakulttuuribileistä aina YK:n toimielinten tasolle. Malli on arkistunut myös akatemiassa, etenkin intersektionaalisen ja antirasistisen tutkimuksen piirissä.

Siihen nähden miten yleinen turvallisen tilan malli on Suomessa, perusteellista kritiikkiä on esitetty vähän. Turvallisesta tilasta esitetään esimerkiksi keskenään ristiriitaisia väitteitä, joita toivoisi haastettavan avoimesti. Helsingin sosiaalidemokraatit toteavat sivustollaan tunnistavansa turvallisuuden olevan subjektiivinen kokemus, jota ei voi taata. Seuraavaksi he kuitenkin kirjoittavat, että ”Toiminnassamme kaikilla tulee olla turvallinen, hyväksytty ja mukava olo” (SDP).

Osuuaa kritiikkiä löytyy esimerkiksi kasvatuksen ja koulutuksen alan kokoelmateoksesta *Erimielisten tila* (2025). Teoksessa Olli-Pekka Vainio kirjoittaa (luku 3), että

Turvallisten tilojen diskurssin syvin ongelma on, että se voi edistää vallankäyttöä ja tiedollisia paheita, syventää psyykkistä pahoinvointia, murentaa demokraattisia prosesseja, edistää polarisaatiota ja estää uuden oppimista, mikäli sosiaalisia tilanteita tarkastellaan ensisijaisesti subjektiivisesta kokemuksesta ja yksilöiden tunteista käsin.

Analyysini sijoittuu osaksi tätä keskustelua, tuoden siihen feminististä ja kriittistä rampafilosofista näkökulmaa.

Osa turvallisen tilan mallin kritiikistä on semanttista: joidenkin mielestä tulisi puhua ”turvallisemmasta” tilasta, ei täysin turvallisesta. Tämä kosmeettinen korjaus ei kuitenkaan poista mallin keskeisiä ongelmia, joista keskustelen tässä artikkelissa. Mallin kehittämiseksi tai korvaamiseksi on tehty erilaisia ehdotuksia erilaisista malleista, kuten rohkean tilan malli

(eng. *brave* tai *braver space*, ks. Arao ja Clemens 2013; Puustinen, Marjokorpi ja Sääntti 2025, luku 4). Mikäli rohkean tilan malli kannustaa aitoon keskusteluun ja rakentavaan erimielisyyteen, se voi olla astetta käyttökelpoisempi avaus. Mutta nimittää tilaa sitten turvalliseksi tai rohkeaksi, monet esittämäni ongelmat säilyvät, etenkin ulkoistamisen ongelma.

Olen aiemmin uskonut turvallisen tilan malliin ja ollut kehittämässä sitä. Tiedän, että mallin käytön taustalla on yleensä hyvä tarkoitus – halutaan viestiä, että tilassa kannustetaan kaikenlaisia ihmisiä osallistumaan, syrjintään puututaan, ihmisten itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan ja palaute otetaan tosissaan. Jos halutaan luoda tiloja, jotka ovat aidosti saavutettavampia, huomioivampia ja moninaisempia, väitän, että nykymuodoissaan sovellettuna malli kääntyy usein tarkoitustaan vastaan. Turvallisen tilan malli on jäykkä, eriyttävä ja ulkoistava. Edistääkö se turvallisuutta?

Eriytynyt vai eriyttävä tila

Turvallisen tilan historia on tiloissa, joita usein kutsutaan separatistiksi. Käytän tästä käännoistäni ”eriytynyt tila”. Kun ryhmä ihmisiä kokoontuu eriytyneeseen tilaan, pääsy rajataan tietyille ihmisille. Tarkoitus on järjestää omaehtoista toimintaa tietyille kohderyhmälle. Tällä on pitkät perinteet esimerkiksi erilaisten feminististen keskusteluryhmien muodossa (ks. esim. Amzil 2017). ”Eriyttäväksi” kutsun tilaa, joka edistää ihmisten erkaantumista toisistaan, esimerkiksi mahdollistamalla haitallista polarisaatiota. Väitän, että turvallisen tilan nykyinen käyttö johtaa valitettavan usein eriyttäviin tiloihin. Turvallisen tilan malli sen sijaan voisi toimia eriytyneessä tilassa.

Eriytynyt tila on olemassa syystä. Esimerkiksi väkivallasta selviytyvien naisten tai rasismia kokevien vertaistukiryhmässä voi olla tarpeellista, että tilaan ei tule muita kuin väkivallasta selviytyviä naisia tai rasismia koke-

via. Osa pitää eriytynyttä tilaa yhtenä keinona kohti laajempaa tavoitetta muuttaa koko yhteiskunta inklusiiviseksi (ks. esim. mustan feminismin asiayhteydessä Hill Collins 2000). Eriytyneitä tiloja kohtaan on toisaalta esitetty kritiikkiä jo vuosikymmeniä: esimerkiksi Bernice Johnson Reagon (2016) korostaa esitelmässään sosiaalisen oikeudenmukaisuuden puolesta Yhdysvalloissa vuonna 1981, että poliittinen muutos vaatii astumista pois kodin yksityisestä tilasta, oman viiteryhmän tilasta ja omalta mukavuusalueelta. Hän peräänkuuluttaa aitoa yhteistoimintaa ja liittoutumista erilaisten ihmisten kesken, minkä ei kuulukaan tuntua helpolta.

Työtä koalition eteen ei tehdä kotona. Koalitiotyötä täytyy tehdä kaduilla. Ja se on yksi vaarallisimmista töistä, joita voit tehdä. Ja sinun ei tulisi etsiä mukavuutta. Jotkut tulevat koalitioon ja arvioivat sen menestystä sen perusteella tuntuuko heistä hyvältä olla siellä. He eivät etsi koalitiota: he etsivät kotia! (Reagon 2016, 117, oma suomennos.)

Reagonin havainto saa pohtimaan itselleni tuttuja konteksteja – mitä kukin oikeastaan etsii eriytyneistä tiloista tai turvallisesta tilasta ja miksi?

Jos kuitenkin hyväksytään väite eriytyneen tilan tarpeellisuudesta, tilassa voisi pystyä hyödyntämään turvallisen tilan mallia, jos ymmärretään mikä se todella on: rajaava, sääntöihin nojaava ja turvallisuutta ulkoistava malli. Mallin käyttäminen on ymmärrettävää tilanteessa, jossa osallistujien kokemus turvallisuudesta on perusteellisesti järkkynyt, jolloin turvallisuuden ulkoistaminen voi olla tarpeellinen lähtökohta, esimerkiksi vaiheena traumatyössä. Kun omassa ruumiissa ja/tai elämäntilanteessa läsnä oleminen on syvästi turvatonta, ihminen voi kokea tarvitsevänsä lupausta turvallisuudesta. Hän voi hakeutua paikkoihin, joissa näihin lupauksiin laitetaan resursseja ja niiden toteutumisesta kannetaan vastuuta. Tosin samaan aikaan on pohdittava vastuunäkökulmia: jos järjestäjä lupaa turvallista tilaa ihmiselle, joka todella tarvitsisi kokemusta turvallisuudes-

ta, voi tämä takeeton lupaus olla erityisen vastuuton.²⁵ Lauren Berlant (2011) käsittelee tämä voisi olla “julmaa optimismia”. Voiko turvallisuutta koskaan tavoittaa tällä tavoin ulkoistamalla sitä?

Turvallisen tilan kuusi ongelmaa

1. Vesittyminen

Turvallisen tilan mallia käytetään niin erilaisissa yhteyksissä, että sen alkuperä on hämärtynyt ja tarkoitus vesittynyt. Alunperin periaatteet on muotoiltu eriytyneissä yhteisöissä, joissa ne ihmiset, joita periaatteet koskevat, pääsevät itse myös luomaan ne. Asiayhteysherkkyys on kadonnut turvallisen tilan toteutuksista etenkin kun turvallisen tilan malli on laajalti institutionalisoitu. Lähes mikä tahansa voidaan ilmoittaa turvalliseksi tilaksi. Turvallisen tilan mallin käyttö on yleistä niin kantakaupungin tarkkaan vartioituissa taidemuseoissa kuin kaduilla mielenosoituksissakin, vaikka näissä realistiset “turvallisuusuhat” ovat aivan erilaisia. Miksi mielenosoituksen pitäisi olla turvallinen tila – eikö mielenosoitus ole konflikti tai ainakin pyrkimys tuoda konfliktia näkyväksi?

Toinen seikka, johon vesittyminen viittaa, on se, että turvallisen tilan periaatteet harvoin vastaavat todellista kokemusta tilasta, jossa ne ovat käytössä. Periaatteista tulee helposti oman viiteryhmän “hyvyydestä” viestimistä, vailla sitoutumista todellisiin kysymyksiin.

Olen vierailut elämäni aikana vain parissa julkisessa kulttuuri- tai taide tapahtumassa, jonka järjestämisessä ei näkyisi vahvasti kyvykkyyssnormatiivisuus ja jonkintasoinen vammaisten ulossulkeminen ja/tai eri tavoin

25 Utopia Helsinki (2013) -aktiivit pohtivat jo yli vuosikymmen sitten, voiko turvallista tilaa mennä lupaamaan.

vammaisten hierarkkinen arvottaminen keskenään. Tämä koskee myös monia vammaiskulttuurikentän vakiintuneita toimijoita. Turvallisissa tiloissa lausutaan, ettei hyväksytä kyvykkyyssnormatiivista tilaa, samalla kun tuotetaan sitä. “Tässä tilassa ei hyväksytä ableismia” – sääntöjen merkitys häviää tuuleen, kun tuijotan niitä ulkoa kadulta esteellisen sisäänkäynnin takaa.

Taiteen ja kulttuurin tilat, jotka kilpaa julistautuvat turvallisiksi, eivät kokemukseni mukaan ole sen saavutettavampia kuin muutkaan paikat. Turvallisen tilan periaatteiden tuloste norkoilee seinällä, kun kyvykkyyssnormatiivista tapahtumajärjestämistä jatketaan kuten aina ennenkin:

- ▶ sisäänkäynnin yllätysportaat,
- ▶ järjestäjien pinkominen burnoutin partaalla,
- ▶ freelancereiden työolojen polkeminen,
- ▶ ainoan uloskäynnin sulkeminen esityksen ajaksi,
- ▶ kalliit liput,
- ▶ oletus, että vammaiset toisivat mukanaan omat tulkit ja avustajat, ja niin edelleen.

Saavutettavuus ei ole tähän mennessä turvallisen tilan julistuksilla toteutunut. Tilan ilmoittaminen turvallisiksi “kaikille” muistuttaa yleistyksestä, johon törmää saavutettavuusviestinnässä: “Tämä tapahtuma on saavutettava.” Kuten lukemattomat vammaiset ovat asian ilmaisseet, tapahtuman väittäminen saavutettavaksi on varma merkki siitä, että tapahtuma ei sitä ole. Fraasin käyttö viestittää, että

ei ymmärretä sitä saavutettavuustyön peruslähtökohtaa, että mikään ei voi olla täysin saavutettavaa kaikille.

Samana logiikan voivat tunnistaa monet syrjintää kohtaavat ihmiset: kaikille avoimeksi väitetty tilat osoittautuvat usein tosiasiaa ulossulkeviksi. Tätä

ulossulkemista yritetään monesti haastaa nimenomaan turvallisen tilan mallilla. Se on yhteiskunnallisesti ja sosiaalisesti merkittävä tavoite: kyllä, näiden rasististen, transvihamielisten, kyvykkyyssnormatiivisten, jne. tilojen tulee muuttua toisenlaisiksi. Kaikilla tulisi olla mahdollisuus tulla aidosti sisällytetyksi. Viekö turvallinen tila kohti sisällyttämistä?

2. Sumuttaminen

Turvallisen tilan mallin käyttämistä omiin tarkoituksiin tapahtuu monenlaisissa yhteyksissä. Yksi niistä on sumuttaminen (eng. *gaslighting*). Esimerkiksi alakulttuurikollektiivi voi luoda kuvaa itsestään edistykseksenä liputtamalla turvallisen tilan puolesta, vaikka tosiasiaa heidän toiminnassaan loppuunpalaminen ja aikuisten kiusaamiskulttuuri ovat normalisoituja. Vakiintunut julkinen instituutio, jonka toiminta on sosiaalisesti kestävä pohjalla, voi sumuttamalla kiillottaa julkisuuskuvaansa ja vaientaa kritiikkiä.

Turvallisten tilojen edistäminen voi olla viestinnällisesti kannattavaa, vaikka konkreettisia askeleita olosuhteiden parantamiseksi ei otettaisi. Tiedottaminen turvallisesta tilasta voi auttaa väistämään epämuukavia totuuksia ja oman toiminnan todellista arviointia. Esimerkiksi joidenkin julkisten instituutioiden toiminnassa on ristiriitaisuuksia. Samaan aikaan kun instituutiot ilmoittavat edistävänsä turvallista tilaa, ne mahdollistavat poliittisia prosesseja, joiden seurauksena esimerkiksi tehdään ihmisoi-keussopimusten vastaisia leikkauksia sosiaaliturvaan, murennetaan saamel-isten perusoikeuksia ja heikennetään maahanmuuttajien ja pakolaisten asemaa

Turvallinen tila ei ole säännelty prosessi, jossa instituution tulisi tehdä muutoksia kestävyden, saavutettavuuden, reiluuden, resurssien jaon tai läpinäkyvyyden osalta. Mistä tiedämme mitä kukin instituutio pyrkii saamaan aikaan painottaessaan olevansa mahdollisimman “turvallinen”?

3. Rajanveto

Turvallisen tilan voi nähdä synnyttävän perusteetonta erottelua: syntyy jako *meihin*, turvallisiin ihmisiin, jotka kuuluvat ns. turvalliseen tilaan, ja *heihin*, jotka eivät kuulu. Keitä ovat he, jotka yhteiskunnassa oletetaan “turvattomiksi”? Entä “häiritseviksi”? Voiko turvallisen tilan malli päätyä välineeksi, jolla rajataan pääsyä julkiseen tilaan?

Suomessa moniin ihmisryhmiin kohdistetaan hallintaa julkisissa tiloissa. Hyväosaisten turvaamista voidaan perustella toiseuttamalla eri ihmisryhmiä “turvattomuutta aiheuttaviksi” tai “epäilyttäviksi”. Kriittistä keskustelua on käyty jonkin verran etnisestä profiloinnista sekä rasistisesta häirinnästä ja vallankäytöstä, jota ovat harjoittaneet eri muodoissa esimerkiksi poliisi, kauppiat sekä yksityisen turvallisuusbisneksen vartijat ja järjestyksenvallat.²⁶ Lukuisat tahot kuten Asunnottomien yön kansalaisliike (Morottaja 2023) ja Ehkäisevän päihdetyön järjestöverkoston Kaikkien kaupunki-kampanja ovat tuoneet esille päihteitä käyttävien ja asunnottomien syrjintää julkisissa tiloissa.

Kun turvallisuuden nimissä harjoitetaan valvontaa – joka tosiasiallisesti pohjaa rodullistamiselle tai ennakkoluuloille kyvykkyydestä, päihteiden käytöstä tai sukupuolen ilmaisusta – on kyse perimmiltään epäinhimillistämisen loogiasta. Olisi tärkeää tarkastella syrjintää kokonaisvaltaisesti ja hahmottaa miten toiseuttamisen muodot liittyvät toisiinsa. Vammaisiin kohdistuvaa hallintaa nousee harvoin keskusteluun, varsinkin siihen nähden, miten yleistä se on. Sanni Purhosen (2020) artikkelissa “Vihapuhe on vammaisille arkipäivää” nimetön vammaisaktivisti kertoo:

[...] yhä tunnutaan ajattelevan, että pyörätuolissa istuminen julkises-

sa liikenteessä antaa oikeuden sanoa mitä tahansa tai jopa kyseenalaistaa kanssamatkustajan ihmisyyden. Olen monesti pohtinut, että jos mitä tahansa muuta vähemmistöä kohdeltaisiin tässä asiassa kuin vammaisia, siitä nousisi hirveä haloo. [...] Vammaisten syrjintä on hiljaisesti hyväksyttyä.

Esimerkiksi kehitysvammaisuus, neurovähemmistöön kuuluminen, näkyvien apuvälineiden käyttö, puhevammaisuus, kipuoireistot ja krooniset sairaudet – erityisesti yhdistettynä köyhyyteen, asunnottomuuteen, mielenterveyden oireiluihin ja/tai riippuvuuksiin – voivat altistaa erilaisten ns. turvatoimien kohteeksi joutumista.

Kipujeni vuoksi minun täytyy toisinaan päästä välittömästi makuulle. Pelkästään asennonvaihdokseni horisontaaliin metron istuimella tai kauppakeskuksen lattialla vetää puoleensa epäileviä vartijoita, jotka tekevät oletuksia tilanteestani. Kenen turvallisuudesta silloin ollaan huolissaan? Mitkä kaikki ulkoiset ominaisuudet ja luokkamarkkerit ovat toistaiseksi suojanneet minua vartijaväkivallalta?

Entä voiko esimerkiksi autistinen henkilö stimmata²⁷ näkyvästi julkisella paikalla ilman, että virkavalta puuttuu siihen? Tai ovatko kovien kipujen vuoksi ääntelevät, erilaisten lääkkeiden vaikutusten kanssa pärjällevät tai tic-oireita kokevat ihmiset tervetulleita kulttuuritiloihin: museoiden vartioituun hiljaisuuteen tai jäykkään teatterikatsomoon?

Julkisissa tiloissa ihmisiltä voi odottaa peruskäytöstapoja, ja häiritsevään käytökseen tulee puuttua. Tarvitsemme kuitenkin lisää keskustelua siitä, mitä pidetään häiritsevänä ja kuka sen määrittelee. Entä mitä tapahtuu

26 Mediassa, ks. Dahlbom 2018; Kirsi 2023; Teittinen 2022. Kansalaisjärjestön kannanotto, ks. Ihmisoikeusliitto 2023. Tutkimusraportti etnisestä profiloinnista Suomessa, ks. Keskinen et al. 2018.

27 Stimmaus eli itsestimulaatio. Suurin osa ihmisistä stimmaa, mutta osa stimmaamisesta on stigmatisoitua, mikä vaikuttaa esim. moniin autismikirjolla. Ks. Vesala 2021. Taiteilija Emma-Mariella Kurkela on puhunut työssään stimmauksesta myös kehollisena itsesäätelyä.

turvattomaksi leimatulle ihmiselle, jos automaattisesti ulkoistetaan häiriötilanteisiin puuttuminen poliisille tai vartijoille, joiden toiminnan yhdenvertaisuudesta ei ole takeita?

Valtaväestö harjoittaa turvattomaksi leimaamista rajatessaan vähemmistöihin kuuluvia ulos – kuten vihapuheessa, jossa transihmisten läsnäolo esitetään uhkana julkisessa tilassa (ks. Seta 2022). On kuitenkin keskeistä tunnistaa miten rajanvetoa ja moraalipaniikin lietsomista tapahtuu myös vähemmistöjen sisällä.

Queerteorian piirissä on vuosikymmeniä keskusteltu queeriin liittyvistä rajanvedoista ja vallankäytöstä. Useat ajattelijat erottelevat toisistaan normeja vastaan kapinoivan queer-kulttuurin ja homonormatiivisen kulttuurin, joka tähtää seksuaalisen ja sukupuolen moninaisuuden normalisoimiseen ja assimilaatioon eli sulauttamiseen osaksi heteronormatiivista yhteiskuntaa (ks. esim. Dean 2009; Halberstam 2013; Kuosmanen 2007). Turvallista tilaa voi lähestyä myös tästä näkökulmasta, etenkin kun mallin alkuperä ja nykyinen käyttö on merkittävästi yhteydessä queerhistoriaan ja -kulttuureihin. Turvallisesta tilasta voi tulla vähemmistöjen sisällä keino käydä valtataistelua siitä, ketkä ovat oman alakulttuurinsa mittareilla kunnollisia ihmisiä, jotka hallitsevat tietyt kulttuuriset käytännöt (“turvalliset ihmiset”), ja ketkä taas tuomitaan sopimattomiksi ja rajataan yhteisön ulkopuolelle (“turvattomat ihmiset”).

Voiko siis turvallisen tilan malli olla työkalu rajata ulos se, mikä koetaan turvattomaksi? Voiko se olla keino vartioida omaa elinpiiriään, välttää eri todellisuuksia, vahvistaa omaa statusta? Voiko turvallista tilaa käyttää symboloimaan tiettyä koulutusta, asemaa, yhteiskuntaluokkaa? Kysymys tulee mieleen varsinkin turvallisen tilan kaupallistamisen yhteydessä. Millaisen viestin lähettää queer-taidetapahtuma, jota kuvaillaan kaikille avoimeksi ja turvalliseksi, mutta johon pääsylippu maksaa yli 100 euroa?

4. Vallan väärinkäyttö

Olen kuvannut, että turvallisen tilan historia on tiettyjen syrjittyjen ihmisryhmien omaehtoisessa toiminnassa. Tänä päivänä osa syrjinnän kohteena olevista ihmisistä näkee turvallisen tilan mallin suojaavan heitä. Kuitenkin turvallisen tilan malli tuottaa erilaisia ongelmia myös vähemmistö- ja alakulttuuriryhmien sisäisissä dynamiikoissa. Tämä voi olla haastavaa tunnistaa, sillä alakulttuureissa toimivat usein hahmottavat ja nimeävät itsensä valtasuhteiden haastajina.

Joissain tapauksissa turvallisen tilan käyttö yhdistyy käsitykseen omasta ryhmästä edistyksen airueena. Näissä ryhmissä normalisoidaan aikuisten moralistista kiusaamiskulttuuria, jossa ihmiset luokitellaan hyviin ja pahoihin. Pahaksi leimattuja – nimitellään heitä perusteetta sitten sortajiksi, ahdistelijoiksi, rasisteiksi, transfoobikoiksi, sionisteiksi, milloin miksikin – on oikeutettua epäinhimillistää ja sulkea ulos. Tätä epäinhimillistämistä toteutetaan erilaisilla hallinnan keinoilla, joihin liittyy vähintään puoli-julkinen nöyryyttäminen. Hallinta voidaan oikeuttaa sanoittamalla sitä “ansaituksi rangaistukseksi” tai “normaaliksi seuraukseksi” oletetuista pahoista teoista. Syytösten todenperäisyys jää usein toissijaiseksi.

Kutsun *mitätöinnin kulttuuriksi*²⁸ (englanniksi esim. *cancel culture*, *call-out culture*, *collective sabotage*) ilmiötä, jossa kohteeksi otetun henkilön ihmisyyttä pyritään mitätöimään sosiaalisen rankaisemisen keinoin. Tiivistettynä mitätöinnin kulttuuri kuvaa toimintaympäristöä, jossa häirintä,

28 Olen kehittänyt ja kääntänyt määritelmää mitätöinnin kulttuurista inspiroituen “cancel-kulttuurin”, “call-out kulttuurin”, “kollektiivisen sabotaasin”, (itse) sensuurin, “sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ortodoksisuuden” ja “traumaattisen mediamisrepresentaation” kritiikeistä, soveltaen näitä ajatuksia omaan ympäristööni, ks. Brooke 2021; brown 2020; Fisher 2013; Marie 2020; Morigan ja Lesoleil 2020–; Ross 2025; Thom 2019, 2025. Kiitos kaikista keskusteluista myös lukuisille kollegoilleni ja ystävilleni sekä Rampapride -tapahtuman järjestäjille.

hiljentäminen ja nöyryyttäminen ovat normalisoituja ja kannustettavia, ja niitä oikeutetaan omilla moraalisesti hyviksi luokitelluilla päämäärillä. Esimerkiksi epäkohtien esille nostaminen, tiukkasanainen kritiikki tai yritysboikotti eivät ole mitätöintiä, vaan sen tunnistaa kohteeksi otetun henkilön epäinhimillistämisestä ja ulossulkemisesta, jota julkisesti tai puolijulkisesti perustellaan jonkinlaisilla syytöksillä. Mitätöinti elää niin sosiaalisessa mediassa kuin sen ulkopuolella.²⁹ Väitän, että turvallista tilaa voidaan käyttää ylläpitämään mitätöinnin kulttuuria: esimerkiksi painostamalla samanmielisyyteen ja asettamalla ihmisiä arvojärjestykseen väitetyn turvallisuuden tai oikeudenmukaisuuden nimissä. Turvallisen tilan malli voi kannustaa moralisointiin, sillä sitä voidaan käyttää välineenä vahtia ylhäältä annettujen sääntöjen noudattamista. “Poliisitoiminta on sisäistetty”, kuten Herman Raivio (2024) asian ilmaisee ruotiessaan itsesensuuria suomalaisessa kulttuurikeskustelussa.

Turvallisen tilan mallia voi siten käyttää työkaluna sisäänpäin käpertymisessä, jossa ryhmä kehittää loputtomasti “turvallisuustoimia”. Näitä ovat sisältövaroitukset, sensuuri, eriävien mielipiteiden demonisointi sekä turvattomaksi leimattujen ihmisten systemaattinen julkinen nöyryytys eli *mitätöintikampanjat*. Toimet oikeutetaan itselle sillä, että ne pitävät minut ja porukkani turvassa. Joukko turvattomuutta kokevia ihmisiä voi kanavoida pahaa oloaan kehittämäänsä viholliskuvaan. Vahvistusharha “vihollisen” pahuudesta ja omasta oikeamielisyydestä voi muuttua julmaksi kiusaamiseksi. Ryhmä saa suljettua ulos turvallisesta tilastaan kritiikin, joka voisi haastaa heidän toimintatapojaan. Turvallisen tilan politiikka ei ole kehitetty tällaisiin tarkoituksiin, mutta olen todistanut useita kertoja miten malli on haltuunotettu mitätöinnin välineeksi.

29 Mitätöinnin kulttuuri liittyy niin Suomessa kuin kansainvälisesti olennaisesti sosiaaliseen mediaan, jossa mitätöintikampanjoita merkittävästi osin toteutetaan. Mitätöinti ei kuitenkaan rajaudu netin kautta maalittamiseen tai kiusaamiseen, vaan sitä voidaan toteuttaa esimerkiksi sulkemalla ihmisiä ulos tapahtumista (esim. Provinssin tapaus, ks. Paavola 2023).

Esimerkiksi antiautoritääriseksi itseään kutsuvien Varjokirjamessujen järjestäjät peruivat yleisön painostuksesta ohjelmaosion Emilia Männynvälin teoksesta *Toiste en suostu katoamaan* vetoamalla siihen, että turvallisessa tilassa ei voi sallia transfobiaa, jota esseeteos ja siitä käytävä keskustelu joidenkin mielestä edistäisi.³⁰ Olen samaa mieltä siitä, että transfolian tunnistamiseksi ja kitkemiseksi on tehtävä paljon lisää työtä. Mutta tässä tapauksessa transfobiaa käytettiin myös pelotteena hiljentämään keskustelua. Moni ihmetteli aiheellisesti, että miksi ohjelma piti perua: mikseivät he, jotka haluavat keskustella, voisi käydä tapahtumassa kriittistä dialogia ja esimerkiksi haastaa esseeteoksen sukupuoliessentiaalistisia väitteitä? Kuten Maija Alander (2023) kysyy tapahtumia luotaavassa esseessään: “Millaista valtaa ”turvallisen tilan” käsitteen turvin käytetään?”

Turvallisen tilan malli ei ole sen vallankäytön yläpuolella, jota tapahtuu kun ylipäätään yhteiskunnassa perustellaan ulossulkemista turvallisuudella – oli kyse sitten kuvitteellisesta nationalistisesta “kansallisesta turvallisuudesta” tai oman viiteriöryhmän väitetystä turvallisuudesta.

Miten turvallisuutta lisää esimerkiksi se, että...

- ▶ ... muutaman tunnin taidetapahtumasta kolmasosa kuluu siihen, että järjestäjät käyvät läpi yksityiskohtaisesti turvallisen tilan periaatteita, joihin muun muassa sisältyy se, että he aikovat maallikkoina alkaa setvimään osallistujien välisiä konflikteja?
- ▶ ... turvallista tilaa käytetään koston välineenä entistä heilaa kohtaan, jonka saa suljettua alakulttuuritapahtumista ulos esittämällä epämääräisiä syytöksiä?
- ▶ ... yhdenvertaisuustyötä tekevässä järjestössä on normalisoitua turvallisen tilan periaatteiden nojalla kieltää heidän mielestään

30 Keskusteluun on osallistunut myös esimerkiksi taiteilija Camille Auer esseellään “Kaiken takana on naisviha (niin on, transmisogynia)” vuonna 2024.

ongelmallista politiikkaa osallistumasta tapahtumaan, jota he julkisesti väittävät kaikille avoimeksi?

5. Olettaminen

Kokemukseni mukaan niin sanotut kaikille avoimet ja turvalliset tilat sisältävät paljon oletuspohjaista ja kyvykkyyshnormatiivista kommunikaatiota. Ihmisten oletetaan hallitsevan tietynlaiset sanastot ja kielen sekä ymmärtävän ”tiettyjä perusasioita”. Jätetään sanomatta keskeisiä asioita, kun nojataan esimerkiksi neurotyypillisen kommunikaation oletuksiin eikä nähdä miten oma yhteiskuntaluokka tai valkoisuusnormi ohjaavat tietynlaiseen viestintään ja oletuksiin viestin vastaanottajasta. Kaikille avoimiksi väitetyissä tiloissa myös oletetaan liian usein, että tilassa olevat jakaisivat samoja arvopohjia tai jopa poliittisen vakaumuksen.

Nurkan periaatelapussa lukee: ”Ei seksismia, rasismia, fasismia, läskifobiaa tai ableismia.” Kuinka moni ymmärtää mitä nämä oikeasti tarkoittavat kyseisessä asiayhteydessä?³¹ Kommunikoidaan monitulkintaisilla ja painavilla käsitteillä, ”ismeillä”, sen sijaan, että panostettaisiin sisällyttävään kommunikaatioon tai siihen, että ihmiset oikeasti oppisivat tunnistamaan ja ymmärtämään eri syrjinnän muotoja.

- Jos minusta – yliopistolla sukupuolentutkimusta opiskelleesta ihmisestä – tuntuu hämmentyneeltä ja ulkopuoliselta turvallisessa tilassa, millaista sinne on tulla, kun ei osaa termejä, kun tulee ihan toisenlaisesta ympäristöstä, kun ohjeistusta ei löydy omalla äidinkielen kielellä tai kun muusta syystä kömpelösti harjoittelee?
- Millaista tilaan on tulla, kun ei yksinkertaisesti kykene säätelämään kaikkia sanomisiaan tai oma kommunikaatiotapa poikkeaa vahvasti normeista?

- Millaista tilaan on tulla esimerkiksi siitä lähtökohdasta, että on ollut pitkään laitostettuna ja eristyksissä?
- Millaista on tulla turvalliseen tilaan, kun on viime ajat keskittynyt selviytymiseen eikä edistyksellisenä itseään pitävän sisäpiirin puhutavan opetteluun?

6. Ulkoistaminen

Mitä turvallisuus oikeastaan on? Onko se jokin ennalta määrätty tila vai muuttuva prosessi? Kun kutsun turvallisen tilan mallia ulkoistavaksi³², tarkoitan sitä, että vastuu omasta turvallisuuden kokemuksesta siirretään itsen ulkopuolelle.

Ulkoistamista on käsitelty psykoanalyttisessä queer-teoriassa. Yksi tämän teoriaperinteen lähtökohdista on, että subjekti on jakautunut. Me emme hallitse merkitystä ja pyrimme kompensoimaan tätä eri tavoin. Kun minulla on turvaton olo, lähdän etsimään ulkoisia ratkaisuja, joiden kautta pyrin hallitsemaan sitä – vaikka turvattomuuden ja turvallisuuden tunteet ovat eksistentiaalisia tiloja, eivät hallittavia olemisen muotoja.

Olen roikkunut turvallisuuden ulkoistamisen toiveessa ennen ammattilaisien kanssa väännettyä vuosien traumatyötä. Ulkoistaessa olen käyttäytynyt kuin turvattomuuden kokemukseni ei olisi sidoksissa omaan toimijuuteeni. Minulle – ja monille ympärilläni – ulkoistaminen tuli ilmi myös jatkuvana identiteettiperusteisena puheena. Marginaaleissa elävä ihminen voi typistää turvattomuuden kokemuksestaan pelkästään ”sortavan järjestelmän” syyksi. Se lujittaa *sortettu uhri* vastaan *sortava systeemi* -dynamikkaa, mikä tosiasiaa syöttää turvattomuutta ja synnyttää mustavalkoisen maailmankuvan, jossa uhka tuntuu vaanivan kaikkialla. Tästä poisoppiminen on ollut

31 Miten esimerkiksi kehitysvammaiset ihmiset kokevat ja ymmärtävät turvallisen tilan periaatteita? Ks. Vertanen 2024.

32 Kritiikkini ulkoistamisesta on inspiroitunut tavoista, joilla Marja Väänänen käsittelee työssään ulkoistamista.

vaikkea olosuhteissa, joissa tietyt eksistentiaaliset uhat olivat elämässäni todellisia, ja osa on edelleen.

Ulkoistaminen näkyy pyrkimyksinä hallita ulkoisia asioita. Turvattomuutta voi yrittää pinkoa karkuun moittimalla muiden käytöstä, toiseuttamalla uhaksi luokittelemiaan ihmisiä tai ostelemalla kotiin kalliita hälytysjärjestelmiä. Itse keräsin läheisissä suhteissani “todistusaineistoa” läheisteni uhkaavuudesta, jos petyin tai minua satutettiin. Ihmissuhteistani tuli epäluuloisia, kun pyrin ennakoimaan kuka voisi osoittautua epäluotettavaksi.

Jos ulkoistan turvallisuuteni muista riippuvaiseksi, elämästäni tulee reaktiivinen ikuisuusprojekti, päättymätön yritys pinkoa pakoon turvattomuuden todellista lähdettä. En ole läsnä kokemukselleni, vaan vahtaan sääntöjä ja muiden käytöstä. *Ehkä pysyn turvassa, jos vain minä ja kaikki ympärilläni valvomme tarpeeksi tarkasti?*

Ajatus kaikille avoimesta, turvallisesta tilasta on ymmärrettävä toive, mutta se jää toiveeksi. Mikään ulkoinen – ei periaatelista, järjestäjä, ideologia tai muut ihmiset tilassa – voi kantaa vastuuta minun turvallisuuden kokemuksestani. Voin kantaa sen vain itse, kutsuen muita mukaan prosessiin. Siten minusta tulee myös luotettavampi ja vakaampi ihminen, joka kykenee kantamaan osansa yhteisestä huolenpidosta. Ehkä täydellisen periaatelistan hiomisen sijaan energiaa voisi käyttää itsemme ja toistemme tukemiseen elävässä vuorovaikutuksessa.

Turvallisen tilan malli on riittämätön myös siksi, että se ei tarjoa keinoja puuttua tilanteisiin. Jos työryhmässä esimerkiksi taiteilijakollegaa vainoaa väkivaltainen kumppani, seinällä roikkuva periaatelista tai huomautus turvallisen tilan sääntöjen rikkomisesta ei estä kumppania tulemasta häiriköimään työpaikalle. Turvallisen tilan periaatteet eivät sinällään estä, ehkäiseivät pysäytä väkivaltaa tai syrjintää. Tarvitaan ihmisten kykyä aktiivisesti tunnistaa, puuttua, de-eskaloida ja asettaa rajoja. Väkivaltaa kokevaa tulee

tukea hänen ainutkertaiseen tilanteeseensa sopivilla tavoilla, kokonaistilannetta arvioiden – ei esihenkilön sanelemilla ehdoilla, turvallisen tilan mallin ehdoilla eikä mitätöinnin kulttuurin moraalikoodin ehdoilla.

Mitä tapahtuisi, jos väkivaltaa kokevan tukemisessa emme pakenisi ulkoistamiseen ja välttelemiseen, vaan olisimme läsnä?

Lopuksi

Tässä artikkelissa olen soveltanut rampauttamisen menetelmää turvallisen tilan malliin ja esitellyt useita kehittämiäni ja kääntämiäni rampafilosofisia käsitteitä. Ramman käsitteen ytimessä ei ole uuden identiteetin tunnustaminen vaan kysymys siitä mitä sillä voi tehdä: miten purkaa kyvykkyyteen liittyviä oletuksia ja normeja ja tunnistaa pinkojatodellisuutta ylläpitäviä rakenteita. Rampauttaminen on asiayhteyssidonnainen, vammaiskulttuurinen ja dekolonisoiva metodi, joka kiinnittyy ruumiillisuuteen, yhteisöllisyyteen ja kokemukseen. Tarkastelen sen kautta turvallisuutta, saavutettavuutta ja vallankäyttöä.

Olen jäsentänyt turvallisen tilan mallia tilanteessa, jossa turvalliseksi nimetyt tilat ovat yleistyneet etenkin taiteen, kulttuurin, koulutuksen ja akatemian alueilla. Mallin ytimessä ovat periaatteet – älä oleta, ei rasismia tai seksismia, ota vastuu käytöksestäsi – joita käytetään usein “kaikille avoimissa” tiloissa. Turvalliseksi julistettuja tiloja löytyy alakulttuuribileistä aina kansainvälisten toimielinten tasolle, ja toisinaan tilaa kutsutaan “turvallisemmaksi” täysin turvallisen sijaan. Olen argumentoinut, että tämä kosmeettinen korjaus ei ratkaise mallin ongelmia. Erotteluni eriytyneiden ja eriyttävien tilojen välillä on tässä keskeistä: mallia voidaan perustellusti soveltaa rajatuissa eriytyneissä tiloissa. Muissa asiayhteyksissä se johtaa pyrkimyksistä huolimatta eriyttäviin tiloihin eli tiloihin, jotka ajavat ihmisiä erilleen.

Rampauttamisen avulla olen nostanut esiin kuusi keskeistä kritiikkiä turvallisen tilan mallia kohtaan: merkityksen ja alkuperän *vesittyminen*, *sumuttaminen*, ulossulkeva *rajanveto*, *vallan väärinkäyttö* mitätöinnin kulttuurin (cancel/call-out -kulttuuri) muodossa, perusteeton *olettaminen* sekä turvallisuuden *ulkoistaminen*. Olen pohtinut, miten turvallisen tilan mallia voidaan käyttää epäeettisesti myös vähemmistöjen sisällä, esimerkiksi queerkulttuurisissa viitekehyksissä, joissa turvattomiksi leimaamalla voidaan oikeuttaa ulossulkemista ja vahvistaa niiden asemaa, jotka hallitsevat turvallisen tilan normistoa. Rampauttaminen nostaa esiin kysymyksen siitä, millainen suhde turvallisen tilan sovelluksilla on identiteettipolitiikan³³ rakentamiseen. Identiteettipolitiikalla viitataan joukkoon nykyaikaista teoriaa ja poliittista toimintaa, jotka kytkeytyvät tiettyihin historioihin, tuotantosuhteisiin ja asiayhteyksiin (ks. Moran 2018; 2020), ja jotka pohjaavat sosiaalisille identiteeteille. Nämä identiteetit perustuvat usein jaettuuihin epäoikeudenmukaisuuden kokemuksiin tiettyssä ryhmässä (ks. Heyes 2020; Siebers 2017). Turvallisen tilan rampauttaminen nostaa esiin kysymyksen siitä, miten turvallisen tilan sovellukset kietoutuvat identiteettipolitiikan rakentumiseen. Rajanvedon, ulossulkemisen, vallan väärinkäytön ja ulkoistamisen haasteet ovat sidoksissa siihen, miten sosiaalista identiteettiä ymmärretään – ketkä nähdään “meinä” ja ketkä toiseutetaan. Siksi kysyn: voiko turvallisen tilan mallin käyttö mahdollistaa eettisesti tai poliittisesti arveluttavaa identiteettipolitiikkaa? Ulossulkeva ja olemuksellistava identiteettipolitiikka, joka korostaa iden-

titeettiä kaiken muun kustannuksella – identitarianismi³⁴ – ei pyrkimyksistä huolimatta lisää konstruoidun “identiteettiryhmän” turvallisuutta. Se erkaannuttaa ja vahvistaa ulkoistamista tuottaessaan jakolinjoja, joita se väittää haastavansa. Rampafilosofian lähtökohta on, että Rammaksi tai Pinkojaksi ei synnytä, vaan tullaan – ei identiteetin tunnustamisen kautta, vaan suhteissa, käytännöissä ja valtasuhteiden kriittisessä tarkastelussa. Rampauttamisen menetelmä ehdottaa siksi *ei-identiteettikeskeistä* (eng. *non-identitarian*, Fraser 2000) kritiikkiä: tapaa kyseenalaistaa identiteettiin ankkuroidun politiikan oletukset, nostaen esiin muita näköaloja ihmisyyteen, toimijuuteen ja yhteyteen.

Olen esittänyt, että turvallisuutta on mahdollista kasvattaa avoimessa ja huomaavaisessa vuorovaikutuksessa, ei ulkoistamalla vastuuta periaate-
listoille, järjestäjille tai instituutioille. Tämä edellyttää, että muutamme tapaa, jolla kohtelemme toisiamme ja ymmärrämme ihmissuhteiden ja yhteisöllisten taitojen merkitystä. Entä jos yhteen tulemisen keskiössä olisivat sovellettavat ja *elävät eettiset käytännöt*? Jos halutaan luoda puitteita turvallisuuden lisäämiselle, ensimmäinen askel on harjoitella miten toivottaa tilaan tervetulleeksi ihmisyyden kaikki puolet: konfliktit, turhaumat, suru, häpeä, jäätyminen, väärinymmärrykset, virheet. Tämä ei tarkoita sitä, että mitä tahansa käytöstä tulisi hyväksyä – päinvastoin, tarvitaan aktiivista puuttumista syrjintään ja väkivaltaan sekä yhteisöllisten taitojen harjoittelua. Turvallisuutta ei kasvateta kategorisoimalla, mitätöimällä ja ulos rajaamalla. Ulkoistaminen ruokkii turvattomuutta. Rampafilosofinen ehdotukseni on, että turvallisuus ja saavutettavuus mahdollistuvat turvattoman sisällyttämisellä.

33 Identiteettipolitiikka on feministisessä teoriassa monimerkityksellinen ja laajalti kiistelty käsite. Nykykeskusteluissa siitä mitä identiteetti(politiikka) on ja mitä se tekee, on esitetty muun muassa realistisia (esim. Linda Martín Alcoff), kulttuurisia (esim. Judith Butler), materialistisia (esim. Nancy Fraser), kaunapolitiikkaa kritisoivia (oma suomennos, eng. *politics of resentment*, Wendy Brown) ja essentialistisia kantoja. Intersektionaalisuuden suhteesta identiteettipolitiikkaan, ks. Shi 2018.

34 Fisher 2013; Fraser 2000; Kumar et. al 2018. Voisiko “*identitarianism*” käsitteen suomentaa esimerkiksi identiteettiuskovaisuudeksi, identiteetti-ideologiaksi tai identiteettikeskeisyydeksi?

Kirjoittajan kiitokset

Kiitos ehdotuksista, editoinnista ja mentoroinnista Salla Aldrin Salskov. Kiitos editoinnista Asta Kihlman. Kiitos Milla Tengström, Nadja Leham ja Emmy Karhu Just Another Crip Groupista; Jemina Inkeri Vainikka Lindholm; Hele Okkonen; Pääsky Miettinen; Marja Väänänen; Elina Karastie; Touko Vaahtera; Emma-Mariella Kurkela; rampa associations ja rampa productions -työryhmät sekä rampapriden järjestäjät. Kallion lukion lkv 2024–25 filosofeille kiitos oivaltavista keskusteluista.

Lähteet

- Alander, Maija. 2023. "Turvallisemman tilan todellinen tarkoitus – konfliktin ulos sulkeminen vai yhteyden etsiminen?", *Voima.fi*, julkaistu 17.11.2023. <https://voima.fi/artikkeli/2023/turvallisemman-tilan-todellinen-tarkoitus-konfliktin-ulos-sulkeminen-vai-yhteyden-etsiminen/>
- Aldrin Salskov, Salla. 2022. "Struggling with the Personal: On Epistemic Habits in Queer and Feminist Theory", väitöskirja. Åbo Akademi.
- Aldrin Salskov, Salla. 2023. "Tule hyvä feminismi, älä tule paha feminismi: ajatuksia akateemisen feminismin episteemisistä tavoista", *Tiede & edistys* 1/2023.
- Amzil, Jasmina. 2017. "Turvallisten tilojen pitkä historia", *Ruskeat Tytöt Media*. Julkaistu 31.5.2017. <https://www.ruskeattytot.fi/turvallisilla-tiloilla-on-pitkja-moninainen-historia>
- Arao, Brian ja Clemens, Kristi. 2013. "From Safe Spaces to Brave Spaces: A New Way to Frame Dialogue Around Diversity and Social Justice" teoksessa *The Art of Effective Facilitation: Reflections From Social Justice Educators*. Toimittanut Lisa M. Landreman. Routledge.
- Ashtor, Gila. 2021. *Homo Psyche: On Queer Theory and Erotophobia*. Fordham University Press, New York. <https://doi.org/10.5422/fordham/9780823294169.001.0001>
- Baltic Circle. 2022. "rampa associations: haavoittuvaisia havaitsemisia". Esitystaideprojektin sivu osana Baltic Circle -festivaalin verkkosivustoa. <https://www.balticcircle.fi/ohjelmisto/haavoittuvaisia-havaitsemisia/>
- Baltic Circle 2023. "rampa productions: rampamaisema – laiska, myöhässä eikä ees paikalla." Esitystaideprojektin sivu osana Baltic Circle -festivaalin verkkosivustoa. <https://www.balticcircle.fi/ohjelmisto/rampamaisema-laiska-myohassa-eika-myohassa-eika-ees-paikalla/>
- Barnes, Colin. 2012. "Understanding the social model of disability: past, present and future" s. 12–29 teoksessa *Routledge Handbook of Disability Studies*, toimittaneet Nick Watson, Alan Roulstone ja Carol Thomas. Routledge.
- Ben-Moshe, Liat, Nocella, Anthony J. II ja Withers, A. J. 2012. "Queer-Crippling Anarchism: Intersections and Reflections on Anarchism, Queerness, and Disability," *Queering Anarchism: Addressing And Understanding Power and Desire*, s. 207–220, toim. C. B. Daring, J. Rogue, Deric Shannon and Abbey Volcano. Oakland: AK Press.
- Berlant, Lauren. 2011. *Cruel Optimism*. Duke University Press.
- Brooke, Africa. 2021. "Open Letter: Why I'm Leaving the Cult of Wokeness." <https://ckarchive.com/b/d0ueh0h67mpd>
- brown, adrienne maree. 2020. *We Will Not Cancel Us: And Other Dreams of Transformative Justice*. AK Press.
- Butler, Judith. 2006 [1990]. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge Classics. London, England: Routledge.
- Chen et al. 2023. "Introduction: Crip Genealogies" s. 1–60 teoksessa *Crip genealogies*, toimittaneet Mel Y. Chen, Alison Kafer, Eunjung Kim ja Julie Avril Minich; esipuhe Theri A. Pickens. Duke University Press.
- Clare, Eli. 2015 [1999]. *Exile and Pride: Disability, Queerness and Liberation*, 2. painos. Duke University Press.
- Crenshaw, Kimberlé. 1989. "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics," s. 139–167, *University of Chicago Legal Forum*: Vol. 1989, Article 8.
- Dahlbom, Taika. 2018. "Kommentti: Poliisi loi Seitsemän veljeksien avulla uusia rasistisia mielikuvia maahanmuuttajista – Se oli helppoa, sillä kansalliskirjailijan hahmot olivat alun perinkin kärjistyksiä", *HS.fi*. Julkaistu 11.10.2018. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005860036.html>
- Dean, Tim. 2009. *Unlimited Intimacy: Reflections on the subculture of barebacking*. Chicago University Press.
- Ebrahimi, Renaz ja Sophia Wekesa, juontajat. 2023. "Turvallisemmat bileet", podcast-jakso, Renaz ja Wekesa, *Yle Areena*. Julkaistu 19.7.2023. <https://areena.yle.fi/1-66407273>
- Fisher, Mark. 2013. "Exiting the Vampire Castle". *openDemocracy* -media. Julkaistu 24.11.2013. <https://www.opendemocracy.net/en/opendemocracyuk/exiting-vampire-castle/>

- Fraser, Nancy. 2000. "Rethinking Recognition", *New Left Review* 3/2000.
- Grimes, Catherine. 2020. "A Matter of Interpretation: "Examining the coded meanings of "safe space" in higher education communities", pro gradu -työ. Virginia Tech, USA.
- Halberstam, J. Jack. 2013. *Gaga Feminism: Sex, Gender, and the End of Normal*. Beacon Press.
- Hedva, Johanna. 2022a [2016] "Sick Woman Theory", *Topical Cream*. Julkaistu 12.3.2022. <https://topicalcream.org/features/sick-woman-theory/>
- Hedva, Johanna. 2022b "Why It's Taking so Long", *Topical Cream*. Julkaistu 13.3.2022. <https://topicalcream.org/features/why-its-taking-so-long/>
- Heyes, Cressida. 2024. "Identity Politics", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, toim. Edward N. Zalta. Julkaistu 23.3.2016 [16.7.2002]. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2019/entries/identity-politics/>
- Hill Collins, Patricia. 2000. *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness and the Politics of Empowerment*. Routledge.
- Hukka, Isa. 2022. "Erään rampataiteilijan näkökulma: pinkojailluusion mahdollisuuksia", Feminist Culture House, Helsinki. Julkaistu suomeksi ja englanniksi 23.7.2022.
- Hukka, Isa. 2023. "Crippling the Disabled Identity", kandidaatintutkielma. Käytännöllinen filosofia, Helsingin yliopisto.
- Hukka, Isa. 2025. "Fyra iakttagelser om krymplingstid", *Nytid.fi*. Käännös: Isa Hukka, Mio Lindman ja Salla Aldrin Salskov. Julkaistu 22.9.2025. <https://www.nytid.fi/2025/09/fyra-iakttagelser-om-krymplingstid/>
- Hutcheon, E. ja Wolbring, G. 2013. "Crippling" Resilience: Contributions from Disability Studies to Resilience Theory." *M/C Journal* 16(5). <https://doi.org/10.5204/mcj.697>
- Ihmisoikeusliitto. 2023. "Etninen profilointi rehottaa vartiointialalla – kenen turvallisuutta julkisissa tiloissa taataan?". *Ihmisoikeusliitto.fi*, julkaistu 16.5.2023. <https://ihmisoikeusliitto.fi/etninen-profilointi-rehottaa-vartiointialalla/>
- Ineese-Nash, Nicole. 2020. "Disability As a Colonial Construct: The Missing Discourse of Culture in Conceptualizations of Disabled Indigenous Children". *Canadian Journal of Disability Studies* 9(3):28–51. <https://doi.org/10.15353/cjds.v9i3.645>
- Kafer, Alison. 2013. *Feminist, Queer, Crip*. Indiana University Press, USA.
- Katsui, Hisayo ja Ned, Lieketseng. 2024. "Discussing models of disability and models of health in a global context" teoksessa *The Routledge International Handbook of Disability and Global Health*, toim. Lieketseng Ned, Minerva Rivas Velarde, Satendra Singh, Leslie Swartz, Karen Soldatić. doi: 10.4324/9781003228059-3
- Keskinen, Suvi, Alemanji Aminkeng Atabong, Markus Himanen ja muut. 2018. "Pysäytetyt – Etninen profilointi Suomessa", tutkimusraportti. SSKH Notat 2/2018. Svenska social och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, Helsinki.
- Kilpeläinen, Ville. 2023. "Osaatko sinä jo turvallisemman tilan periaatteet – testaa! Yhdenvertaisuuskouluttaja kertoo mikä väärinkäsitys termiin yleensä liittyy". Puoli Seitsemän, *Yle.fi*. Julkaistu 22.5.2023. <https://yle.fi/a/74-20032260>
- Kirsi, Katri. 2023. "Pahoinpitelyistä syytetyille järjestyksenvalvoille vaaditaan jopa yli 5 vuoden vankeusrangaistusta – "Ottivat oikeuden omiin käsiinsä", sanoo syyttäjä". *Yle.fi*. Julkaistu 15.12.2023. <https://yle.fi/a/74-20065116>
- Kulttuurcocktail. 2022. "Mitä turvallinen tila tarkoittaa taiteessa?" -jakso, Kulttuurcocktail Live -ohjelma. *Yle Areena*. Julkaistu 16.11.2022. <https://areena.yle.fi/1-50991202>
- Kumar, Ashok, Dalia Gebrial, Adam Elliott-Cooper ja Shruti Iyer. 2018. "Marxist Interventions into Contemporary Debates", *Historical Materialism* 26(2). <https://www.historicalmaterialism.org/article/marxist-interventions-into-contemporary-debates/>
- Kuokkanen, Rauna, Marja Helander, Niillas Holmberg ja muut. 2018. "Suomellakin onoma kolonisointihistoriansa – Saamenmaan kolonialismi on asuttajakolonialismia". *Fäktalávnu.net*. Julkaistu 8.2.2018. <https://faktalavvu.net/2018/02/08/suomellakin-on-oma-kolonisointihistoriansa-saamenmaan-kolonialismi-on-asuttajakolonialismia/>
- Kuokkanen, Rauna. 2022. "All I See Is White: The Colonial Problem in Finland", teoksessa *Finnishness, Whiteness and Coloniality*, toim. Josephine Hoegaerts et al. s. 291–314. Helsinki: University of Helsinki Press.
- Kuosmanen, Paula. 2007. "Johdanto: Sateenkaariperheet, julkiset tilat ja queer-politiikka Suomessa", I–XXI, SQS–Suomen queer-tutkimuksen seuran lehti 2 (1).
- Lewis, Talila. 2022. "Working Definition of Ableism - January 2022 Update", *Talilalewis.com*. Päivittyvä, sivustolla käyty 1.10.2025. <https://www.talilalewis.com/blog/working-definition-of-ableism-january-2022-update>
- Lindman, Mio. 2024. "Krymplingar och rusare lever i olika världar", *Ny Tid*. Julkaistu 15.3.2024. <https://www.nytid.fi/2024/03/krymplingar-och-rusare-lever-i-olika-varldar/>
- Love, Heather. 2021. *Underdogs: Social Deviance and Queer Theory*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lugones, María. 2010. "Toward a Decolonial Feminism". *Hypatia*. Vol. 25, No. 4. 742–59.

- Marie, Christine. 2020. "The Traumatic Impact of Media Humiliation, Misrepresentation and Victim-Shaming on Narrative Identity and Well-Being", väitöskirja. Fielding Graduate University, USA. Fielding Graduate University ProQuest Dissertations & Theses, 2020. 27961901.
- Maunuksela, Klaus. 2022. "Essee: Turvallisen tilan periaatteet ymmärretään väärin – kyse on luottamuksen rakentamisesta, ei siitä että kaikilla on koko ajan kivaa", Kulttuurcocktail, *Yle.fi*. Julkaistu 15.11.2022. <https://yle.fi/aihe/a/20-10003719>
- McRuer, Robert. 2006. *Crip theory: Cultural signs of queerness and disability*. NYU press.
- Mingus, Mia. 2010. "Interdependece - exerpts from several talks". *Leaving Evidence* -blogi. Julkaistu 22.1.2010. <https://leavingevidence.wordpress.com/2010/01/22/interdependency-exerpts-from-several-talks/>
- Moran, Marie. 2018. "Identity and Identity Politics: A Cultural Materialist History", numero 26(2), Identity Politics, *Historical Materialism*. <https://www.historicalmaterialism.org/articles/identity-and-identity-politics>
- Moran, Marie. 2020. "(Un)troubling identity politics: A cultural materialist intervention" s. 258–277, *European Journal of Social Theory*, 23(2). <https://doi.org/10.1177/1368431018819722>
- Morottaja, Erja. 2023. "Asunnottomien yön kannanotto", Asunnottomien Yö -sivustolla. Julkaistu 16.10.2023. <https://asunnottomienyo.fi/2023/10/asunnottomien-yon-kannanotto/>
- Morrigan, Clementine ja Lesoleil, Jay, juontajat. 2020–. "Fucking Cancelled", podcast. <https://www.fuckingcancelled.com/>
- Paavola, Raila. 2023. "'Provinssissa nähtiin moraalipörhistelyä' – politiikan tutkija Hanna Wassin mielestä Juha Mäenpään poistaminen festivaaleilta oli ylilyönti", *Yle.fi*. Julkaistu 4.7.2023. <https://yle.fi/a/74-20039497>
- Parikka, Valtteri. 2022. "Liian turvallinen tila?", *HS.fi*. Julkaistu 29.10.2022. <https://www.hs.fi/helsinki/art-2000009132798.html>
- Piepzna-Samarasinha, Leah Lakshmi. 2018. *Care Work: Dreaming Disability Justice*. Arsenal Pulp Press, Canada.
- Pohjalainen, Roosa. 2018. "Bileaktivistit", *apu.fi* -uutissivusto, julkaistu alunperin *Image-lehdessä* 9/2018. <https://www.apu.fi/artikkelit/bileaktivistit>
- Preciado, Paul B. 2022 [2020, 2008]. *Testonisti: Farmakopornografisia tunnustuksia*. Suomentanut Anna Nurminen. Tutkijaliitto.
- Puar, Jasbir. 2017. *The Right to Maim: Debility, Capacity, Disability*. Durham: Duke University Press.
- Purhonen, Sanni. 2020. "Vihapuhe on vammaisille arkipäivää", *Avain-lehti*. Julkaistu 14.2.2020. <https://www.avainlehti.fi/vihapuhe-on-vammaisille-arkipaivaa/>
- Purhonen, Sanni ja Jutta Selänpää. "Kynnyksen historia", Kynnys ry:n verkkosivusto. Päiväämätön. Sivustolla käyty 1.9.2025. <https://kynnys.fi/tietoa-meista/historia/>
- Puustinen, Mikko, Jenni Marjokorpi ja Janne Sääntti (toim.). 2025. *Erimielisten tila — Vaikkeiden aiheiden käsittely opetuksessa*. Gaudeamus. E-kirja.
- Raivio, Herman. 2024. *Turvaton tila – Agonistisia esseitä*. Vastapaino.
- Ranta, Kukka ja Kanninen, Jaana. 2019. *Vastatuuleen: Saamen kansan pakkosuomalaistamisesta*. Kustantamo S&S.
- Reagon, Bernice Johnson. 2016 [1983]. "Coalition Politics: Turning the Century". *Feministische Studien*. <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/fs-2015-0115/html>
- Ross, Loretta J. 2025. *Calling In: How to Start Making Change with Those You'd Rather Cancel*. Simon & Schuster, USA.
- Russell, Marta. 2019. *Capitalism & Disability: Selected Writings by Marta Russell*. Toim. Keith Rosenthal. Chicago, Illinois: Haymarket Books.
- Salami, Minna. 2021. *Aistien viisaus*. Suomentanut Sini Linteri. Kustantamo S&S, Helsinki.
- Sandahl, Carrie. 2003. "QUEERING THE CRIP OR CRIPPING THE QUEER?: Intersections of Queer and Crip Identities in Solo Autobiographical Performance", *GLQ* 1 April 2003; 9 (1–2): 25–56. <https://doi.org/10.1215/10642684-9-1-2-25>
- Schalk, Sami. 2022. *Black Disability Politics*. Duke University Press.
- SDP. "Turvallisemman tilan periaatteet", Helsingin sosiaalidemokraattien verkkosivusto. Päiväämätön. Sivustolla käyty 9.9.2025. <https://helsinki.sdp.fi/turvallisen-tilan-periaatteet/>
- Seta. 2022. "Translain uudistus ei heikennä naisten oikeuksia eikä ole haitaksi lapsille", *Seta.fi*. Julkaistu 13.10.2022. <https://seta.fi/2022/10/13/translain-uudistus-ei-heikenna-naisten-oikeuksia-eika-ole-haitaksi-lapsille/>
- Shi, Chi Chi. 2018. "Defining My Own Oppression: Neoliberalism and the Demands of Victimhood", numero 26(2), Identity Politics, *Historical Materialism*. <https://www.historicalmaterialism.org/articles/defining-my-own-oppression>
- Siebers, Tobin. 2017. "Disability and the Theory of Complex Embodiment: For Identity Politics in a New Register". *The Disability Studies Reader*, Fifth Edition, toim. Lennard J. Davis. New York, NY: Routledge.
- Sins Invalid. 2019. *Skin, Tooth, and Bone: The Basis of Movement is Our People: A Disability Justice Primer*. California, USA

Sorainen, Antu. 2024. "Opettaja Nike Sandelinin (1903–1940) teinipäiväkirjat 1917–1920 ja kuolema sotaisten aikojen kosmoksessa". *SQS* 18(1–2), 80–91. <https://doi.org/10.23980/sqs.146462>

Taylor, Sunaura. 2017. *Beasts of Burden: Animal and Disability Liberation*. The New Press, USA.

Taylor, Ula. 1998. "The Historical Evolution of Black Feminist Theory and Praxis", *Journal of Black Studies*, Nov. 1998, vol. 29 no. 2 (nov 1998), s. 234–253.

Teittinen, Paavo. 2022. "Oli ihan normaalia, että asiakkaita vedettiin turpaan" – Helsingissä työskenteli vuosia poliisiryhmä, joka löi sammuneita, pahoinpiteli ihmisiä putkassa ja tuhosi todisteet", *HS.fi*. Julkaistu 8.5.2022. <https://www.hs.fi/feature/art-2000008463561.html>

Thom, Kai Cheng. 2019. *I Hope We Choose Love: A Trans Girl's Notes from the End of the World*. Arsenal Pulp Press.

Thom, Kai Cheng. 2025. "Cancel culture favours punishment over solidarity. It's time to let it go", osa Dangerous Space -juttusarjaa. *Xtramagazine.com*. Julkaistu 19.9.2025. <https://xtramagazine.com/uncategorized/cancel-culture-queer-trans-community-276721>

Tremain, Shelley. 2017. *Foucault and Feminist Philosophy of Disability*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Tuck, Eve ja Yang, K. Wayne. 2012. "Decolonization is not a metaphor". *Decolonization: Indigeneity, Education & Society*. Vol. 1, No. 1, 2012, s. 1–40.

Utopia Helsinki. 2013. "Turvallisemmat tilat", Utopia Helsingin blogi. Julkaistu 14.3.2013. <https://utopiahelsinki.wordpress.com/2013/03/14/turvallisemmat-tilat-2/>

Vaahtera, Touko. 2012. "Vammaisuuden tutkimuksesta kriittiseen kyvykkyyksien tutkimukseen", *Sukupuolentutkimus*, 25(1), 41–45.

Vaahtera, Touko ja Sirpa Lappalainen. 2023. "Vammaistutkimus koulutuspoliittisia ja antikapitalistisia kyvykkyysoletuksia haastamassa", *Kulttuurintutkimus*, Nro 40 (2023): 2, 27–40.

Vainio, Olli-Pekka. 2025. "Turvalliset tilat, erimielisyys ja tiedolliset paheet." Teoksessa *Erimielisten tila*, toim. Mikko Puustinen, Jenni Marjokorpi ja Janne Sääntti. Helsinki: Gaudeamus. E-kirja

Vehmas, Simo. 2005. *Vammaisuus: Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan*. Gaudeamus, Helsinki.

Vertanen, Essi. 2024. "Turvallisempi tila kehitysvammaisten ihmisten silmin." Projektijohtamisen tutkinto-ohjelma, sosiaali- ja terveystieteiden laitos. Toukokuu 2024, 69 sivua. Opinnäytetyö YAMK. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Vesala, Helin. 2021. "Stimmaus on nerokas tapa selvittää vauhdikkaassa maailmassamme", *Autismi-lehti* 3/2021.

Vähäpassi, Valo. 2017. "Transsukupuolisuuden poliittis-relaationaalinen malli", s. 49–63. *Sukupuolentutkimus* 1/2017.

Väätäinen, Hanna. 2003. "Rumbasta rampaan: vammaisen naistanssijan ruumiillisuus pyörätuolikipatanssissa", väitöskirja. Turku: Åbo Akademis förlag, 2003: Åbo Akademi.

Werner, Laura. 2005. "Feministinen filosofia likaisena ajatteluna", s. 11–24 teoksessa *Feministinen filosofia*, toim. Johanna Oksala & Laura Werner. Gaudeamus.

Yli-Malmi, Katariina. 2023. "Työstäkieltäytymisen feministisestä potentiaalista", s. 60–68, *Tiede & edistys*, 48(1). <https://doi.org/10.51809/te.127569>

Wong, Alice. 2020. *Disability Visibility: First-Person Stories from the Twenty-First Century*. Penguin Random House.